

Soňa Wojnarová (Praha)

**TERHI AINIALA – JANNE SAARIKIVI (EDS.):
PERSONAL NAME SYSTEMS IN FINNIC AND BEYOND.
Helsinki: Finno-Ugrian Society 2017, Uralica Helsingiensia 12,
381 s., ISBN 978-952-5667-90-5 (print), ISBN 978-952-5667-90-2
(on-line), ISSN 1797-3945.**

Monografie *Personal name systems in Finnic and beyond* (Osobní jména v baltofinských a dalších jazycích) je jedním z výstupů stejnojmenného výzkumného projektu financovaného Finskou akademií, který byl realizován na Helsinské univerzitě v letech 2015 až 2019.¹ Důvodem pro jeho uskutečnění byl fakt, že antroponymům v baltofinských jazycích a ve finštině obzvlášť bylo v posledních desetiletích věnováno na rozdíl od toponym jen velmi málo zájmu (s. 8–9). V antroponomastice byla zkoumána především příjmení, nicméně většinu těchto výzkumů lze považovat za zastaralé a antroponymické systémy v dalších ugrofinských jazycích v podstatě nebyly probádány vůbec (s výjimkou studií věnovaných udmurtským kmenovým jménům *vorshud*), projekt se tedy zaměřil na výzkum antroponym v uralských jazycích a na možnosti využití informací obsažených v historických vrstvách těchto jmen (s. 8). Pozornost byla věnována především rekonstrukci předkřesťanských a raně křesťanských antroponymických systémů pomocí dat z archivů i z terénního výzkumu, včetně možností využití současných příjmení a toponym. Výzkum probíhal na mezinárodní úrovni a zpočátku plánované zaměření na baltofinské jazyky a marijštinu se postupně rozšířilo o další jazyky – sámštinu a maďarštinu. V rámci projektu bylo publikováno několik článků (především v časopise *Voprosy onomastiky* 2017/3) a dalším výstupem bylo několik seminářů a konferencí (např. konference *Personal names and cultural reconstructions*, která proběhla na Helsinské univerzitě v srpnu 2019).² Záměrem bylo také vytvořit databázi antroponym v uralských jazycích, která by umožnila systematický sběr materiálu a jeho strukturní a sémantickou analýzu (s. 7–9; Ainiala, 2017, s. 97–100).³

¹ Viz <<https://blogs.helsinki.fi/personal-name-systems/research/>>. Publikace vyšla v rámci série *Uralica Helsingiensia*, která vznikla v roce 2008 a představuje tematická čísla a monografie především o historii, typologii a sociologii uralských jazyků, je dostupná on-line na <<https://www.sgr.fi/fi/files/original/19732a0de0336497a8f963cdf9b550fd.pdf>>.

² Viz <<https://blogs.helsinki.fi/personal-name-systems/events-and-seminars/>> a <<https://www.helsinki.fi/en/conferences/personal-names-and-cultural-reconstructions>>.

³ Databáze je dostupná na <<https://blogs.helsinki.fi/personal-name-systems/name-database/>>, a to pouze finsky. Zatím obsahuje jména z jižní estonštiny, estonštiny, karelštiny a lužní marij-

Vzhledem k tomu, že uralské jazyky patří k těm menším a méně známým jazykovým rodinám, podívejme se na vzájemné vztahy alespoň u těch jazyků, jejichž antroponymie je v monografii zpracována nebo jsou tu jinak zmíněny. Finština se spolu s karelskými jazyky (např. karelština, lydština), estonštinou, vepštinou, votštinou, ingrijštinou a livonštinou řadí do skupiny baltofinských jazyků, které společně se sámskými, fino-permskými (udmurtština) a také fino-volžskými (marijština) a ugrickými (maďarština) jazyky patří do skupiny ugrofinských jazyků. Ty pak zároveň s velmi malou skupinkou samejedských jazyků tvoří uralskou jazykovou rodinu.⁴ Termíny *ugrofinský* (*Finno-Ugric/Finno-Ugrian*) a *uralský* (*Uralic*) jsou někdy používány synonymně.⁵ To se děje i v této publikaci (např. s. 8), problém to však nepředstavuje mimo jiné i proto, že i když jsou zde zpracovány jazyky z ugrofinské skupiny, není možné vyloučit, že výsledky některých výzkumů budou mít význam i pro jazyky samejedské, a právě proto je možné mluvit obecně o uralských jazycích.

Jednotlivé jazyky se od sebe liší počtem mluvčích i kulturním a historickým vývojem, který byl ovlivněn především vlivem křesťanství. Projevy tohoto vlivu jsou velmi různorodé a souvisí i s dobou jeho přijetí. Rozdíly tak mohou být značné, protože například v Maďarsku se křesťanství začalo šířit v 10. stol. (s. 365–366) a má i díky tomu mezi uralskými jazyky nejstarší datované doklady, kdežto Marijci ještě (z části) aktivně praktikují pohanství. Křesťanství je tak ve všech příspěvcích hranicí, vůči které jsou antroponyma daného jazyka posuzována a vysvětlována, a funguje tak zároveň i jako jednotící prvek mezi odlišně zaměřenými texty.

Publikace přináší celkem deset článků, které jsou řazeny podle vztahu k finštině: od těch zabývajících se (balto)finštinou (2) a jejími dialekty (1), přes ty pojednávající o antroponech v dalších baltofinských jazycích (karelština 2, vepština 1, estonština 1), v sámských jazycích (1), v marijštině (1) a nakonec v maďarštině (1), která je finštině genealogicky nejdál. Všechny články jsou psány anglicky včetně abstraktu, na konci však mají shrnutí v jazyce, jehož antroponymickým systémem se zabývají. Výjimkou je text o překladových karelských příjmení v ruštině, který je psán finsky (včetně abstraktu) a shrnutí je pak karelsky, což mezi anglickojazyčnými texty působí překvapivě a bohužel to také výrazně omezuje možný okruh čtenářů.

Úvod monografie (s. 7–11) sepsali její editoři: **Terhi Ainila**, která celý projekt vedla, a **Janne Saarikivi** (oba Helsinky). Představují zde projekt a jeho cíle

---

štiny. Do budoucna se v závislosti na finančních zdrojích pro výzkum (e-mailová komunikace s Terhi Ainiala, 28. 7. 2020) počítá s dalším doplňováním – především jmen z ingrijštiny, horské marijštiny, sámských jazyků, jazyka seto (jižní Estonsko), finštiny, votštiny a vepštiny.

⁴ Klasifikace a česká terminologie viz např. <https://cs.wikipedia.org/wiki/Uralské_jazyky>.

⁵ Na synonymním používání těchto termínů má vliv právě i pojetí klasifikace, která se ovšem může měnit, viz <https://fi.wikipedia.org/wiki/Suomalais-ugrilaiset_kielet>.

a nastiňují historii dosavadního antroponomastického výzkumu (respektive jeho absenci) v ugrofinských jazycích. Zároveň také vyzdvihují interdisciplinárnost jmen, která umožňují pro výzkum využívat různé zdroje a zároveň výsledky onomastického výzkumu využívat i v jiných oblastech. V tomto případě se jedná především o možné doplňování informací tam, kde chybí historická nebo archeologická data.

Propojení onomastiky s historickou lingvistikou, etymologií a historií a její využití pro pochopení vývoje osídlení určité jazykové oblasti se objevuje hned v prvních dvou článcích. Každý z nich ukazuje trochu jiný přístup a metodologii (podle výzkumného záměru, oblasti a materiálu), oba se však soustředí na období baltofinské (pozdní prafinština, ze které se jednotlivé baltofinské jazyky dále vyvíjely). První článek (*The spread of Finnic pre-Christian anthroponyms in toponyms*, s. 13–32) je věnován starým baltofinským antroponymům.⁶ Jeho autor **Janne Saarikivi** se domnívá, že na základě jejich rozšíření v toponymech současně částečně porušené baltofinské jazykové oblasti lze určit i původní rozšíření baltofinštiny ještě před příchodem křesťanství a také zdokumentovat nejdůležitější předkřesťanské antroponymické typy v baltofinských toponymech. Saarikivi se zaměřil na názvy osad a vesnic a zkoumal výskyt tvarů **Iha-*, **Ikä-*, **Kaipa-*, **Leina-*, **Lempi-*, **Monta-*, **Uska-*, **Vihti-*, které lze na základě výskytu ve finštině a dalších baltofinských jazycích s jistotou považovat za baltofinské a které byly už dříve identifikovány jako antroponyma. Pro srovnání zároveň zmapoval místa, která měla v názvu apelativum **hiite-* (‘kultovní/náboženské místo’ související s pohanskými rituály, srov. fin. apelativum *hiisi* ‘skřet, (zlý) duch’ a est. *hiis* ‘posvátný les’), které se v baltofinských jazycích (i jejich oikonymech) vyskytuje velmi často. Geografická distribuce všech jmen, včetně těch obsahující tvar **hiite-*, jsou zpracovány i ve formě přehledných map. Autor se domnívá, že tato jména lze označit za předkřesťanská, pokud jsou doložena jak v příjmeních, tak v oikonymech. Pak se dá předpokládat, že rozšíření takových jmen v oikonymech ukazuje rozšíření baltofinských jazyků před přijetím křesťanství a křesťanského způsobu pojmenování, ke kterému došlo ve 14. až 16. století na území jižního Finska, severního Ruska a Lotyšska. Rozšíření jednotlivých jmen se však vzájemně liší. Saarikivi na základě svého výzkumu tvrdí, že změna pojmenovávacích zvyklostí vlivem křesťanství neproběhla v celé jazykové oblasti zároveň a také že tato původní oblast baltofinských jazyků je stále dobře znát právě díky existenci předkřesťanských antroponym v oikonymech.

⁶ Článek vyšel také v ruské verzi v časopise *Voprosy onomastiky* 2017/3: Саарикиви Я. К вопросу о дохристианских прибалтийско-финских личных именах в топонимии русского севера (s. 168–184), dostupné na <http://onomastics.ru/sites/default/files/VO_2017_3/Onomastic_3-2017.pdf>.

Podobným způsobem deantroponymická toponyma využívá **Jaakko Raunamaa** (Helsinky) a zkoumá středověké finské názvy vesnic v historické provincii Raasepori, v současnosti přibližně oblast západní Uusimaa (šv. Nyland, viz též mapa na s. 34) na jihozápadním pobřeží Finska (Finnish medieval village names based on anthroponyms in the Castle Province of Raseborg, s. 33–82). Konkrétně se zabývá tím, jaká antroponyma se na začátku 2. tisíciletí v této oblasti používala. Toto období je v severských zemích označováno jako doba vikinská nebo také jako pozdní doba železná (800–1100) a středověk (1100–1520). Tato období představují dobu, ze které se nedochovalo mnoho pramenů, jazyková situace byla velmi odlišná od současné, a jména jsou tak zaznamenána především ve své švédské podobě. Při analýze 105 jmen autor čerpal z názvů vesnic uvedených pro uvedenou oblast v berní rule z let 1540 a 1574. U každého jména popisuje jeho etymologický vývoj a antroponyma rozděluje (podle předem stanovených etymologických kritérií, viz s. 40) do skupin podle původu (tj. křesťanská, baltofinská, germánská a skandinávská). Podle autora lze do doby železné zařadit pouze devět oikonym a velké množství jich je sporných, což do značné míry souvisí se skutečností, že antroponyma se proměňovala rychle a písemné záznamy oikonym pocházejí nejdříve z poloviny 13. století. Jako jistý problém vnímá skutečnost, že u mnoha deantroponymických oikonym nelze určit, zda se jedná o jméno zakladatele osídlení, nebo jméno původního osídlení, ze kterého zakladatel pocházel. Tato jména mají většinou paralely v jihozápadním Finsku a mnoho podobných jmen vesnic se dá najít také v severním Estonsku. Raunamaa se domnívá, že to ukazuje na úzké propojení nářečí a antroponymického systému, a zároveň poukazuje na možnost toho, že finština mohla vzniknout (tj. vydělit se ze společného základu baltofinských jazyků) o něco později, než se doposud předpokládalo. Kromě toho dochází k důležitému závěru, že deantroponymická oikonyma sice v daném regionu patří k těm nejčastějším, jsou však mladší než názvy vycházející z přírodních poměrů.

Toponymy deantroponymického původu se zabývá také **Timo Rantakaulio** (Helsinky) a zkoumá ta, která se objevují v okolí jezera Lennus v obci Savitaipale na jihu Finska blízko hranic s Ruskem (Personal name-based place names by Lake Lennus in Savitaipale, s. 83–136). Vzhledem k tomu, že se jedná o oblast finské jižní Karélie, která se vyznačuje i typickým nářečím, využívá autor přístupu areálové lingvistiky a vychází z typických rysů místního archaického nářečí, které obsahuje některé prvky typické pro východní skupinu baltofinských jazyků. Specifika nářečí se objevují i v toponymech a některá toponyma i antroponyma (především tvary příjmení) mají své ekvivalenty i v oblasti oloněckého nářečí karelštiny a v lydštině. Autor některé rysy nářečí využívá pro vysvětlení hláskových změn v toponymech a v příjmeních, nicméně i tak (alespoň z pohledu někoho, kdo se finštinou, nebo některým z příbuzných jazyků nezabývá podrobně) je nutné říct, že je popisu nářečí věnováno až příliš prostoru, a hlavně že ne všechny popisované

jevy jsou pro toponyma relevantní. Smysluplná je asi jen zmínka o apokopě a mizení genitivního zakončení na *-n*, které se projevuje i v toponymech, a také to, že ve starých toponymech se využívá archaický typ genitivu plurálu, který je v současnosti chápán spíše jako topoformant. Podle autora zkoumaná jména vykazují kontinuitu používání od předkřesťanského období a antroponyma, ze kterých toponyma vznikla, mohou pocházet z ortodoxní křesťanské tradice nebo být germánského původu (především z dolnoněmčiny a švédštiny). Mezi „deantroponymická“ toponyma zařazuje autor i ta, které vznikla z apelativ použitých pro označení osoby, např. přijímá a později příjmení *Puunenä* ‚dřevěný nos‘ (tj. maska), jméno mytologické bytosti *Akka* ‚baba‘ nebo označení povolání, např. *Papinkivenraja* (< *pappi* ‚kněz, farář‘). Asi nejvýznamnějším zjištěním je, že se v naprosté většině případů jedná o mužská jména, která se objevují ve jménech vesnic a lesních porostů, a na rozdíl od nich jsou názvy luk a polí jen zřídka deantroponymická, pravděpodobně kvůli sociální struktuře a vazbám mezi širokými rodinami.

Další tři příspěvky jsou věnovány antroponymům ve východobaltofinských jazycích. **Denis Kuzmin** (Helsinki/Petrozavodsk) se zabývá přejímáním ortodoxních rodných jmen do karelštiny (Adaptation of Orthodox personal names in the Karelian language, s. 137–184). Autor téma zpracovává velice podrobně s ohledem na hláskové změny, zároveň je však článek velmi systematicky a logicky vystavěný (včetně kulturního pozadí a historie přijímání křesťanství), takže není problém se v něm ani přes velké množství typů změn a jejich příkladů orientovat. Autor ukazuje, že karelská křestní jména ortodoxního původu jsou v souladu se sklonem karelštiny absorbovat různé externí kulturní vlivy a zpracovat je tak, aby vyhovovaly karelské kultuře a jazyku. Kuzmin uvádí, že karelská lidová antroponymie nevychází z kanonických křestních jmen, ale z ruských světských forem těchto jmen v severoruských nářečích, která mají na karelskou antroponymii silný vliv dodnes (např. rus. *Anton* > severorus. *Onton* > karel. *Onton*; rus. *Ivan* > karel. *Ivana* > oloněcká karel. *Ivanu*). Zaznamenané tradiční podoby jmen tvoří dobře uspořádaný systém a poskytují rámec pro relativně snadnou rekonstrukci i mnoha karelských lidových podob jmen, která dříve žádné ekvivalenty v ruštině neměla.

Irma Mullonen (Petrozavodsk) zkoumá vepská jména předkřesťanského původu, která se dochovala v oblasti na jih od řeky Svir (The heritage of the Veps non-Christian onomasticon in southern Svir settlement names, s. 185–218). Mullonenová rekonstruuje asi třicet antroponym, která se zachovala v oikonyech zakončených sufixem *-l* (< **la*) a jsou doložena v berních rulách převážně z 15. až 16. století. Mnoho z těchto jmen je odvozeno ze starých baltofinských antroponym. V oikonyech typu *-l* v původní vepské oblasti (jihovýchodní Přiladoži) je dochováno relativně velké množství antroponym, která patrně fungovala jako přijímá jednotlivců i jako patronymika. Odvozování slov typu „substantivum (případně antroponymum) + sufix *-la/lä* (vyjádření místa)“ je v baltofinských jazycích časté, ve vepštině je však v tomto případě téměř výhradně používáno pro odvozo-

vání od antroponym. Všechna vepská oikonyma tohoto typu mají v základu antroponymum, a proto, jak se Mullonenová domnívá, lze předpokládat antroponyma i u oikonym tohoto typu, která jsou jinak nejasná. Většina vepských oikonym má svůj ruský protějšek, integrace vepských toponym do ruské nomenklatury je však odlišná na severu a na jihu, což souvisí s rozšířením jednotlivých nářečí. V jižní části oblasti může být topoformant *-l* v ruštině nahrazen sufixem *-ino*, *-ovo*, *-evo*, např. *Čaigl* – *Čajgino* / *Čajgino*. Ve střední a severní části se používá *-iči*, *-ice*, např. *Ozroil* – *Ozroviči*. Tyto formanty byly připojovány k antroponymům za účelem vytvoření jména místa, které bylo obýváno rodinou nebo potomky osoby s daným jménem. V původně bilingvním prostředí byly antroponymické zdroje toponym srozumitelné. Postupnou rusifikací se původní oikonyma s *-l* ztratila, ale jejich ruský ekvivalent zůstal. Podle autorky je při rekonstrukci antroponym jedním z největších problémů odlišit, zda se jedná o rodné jméno, nebo o příjmi. Často v tom pomůže sémantika, protože příjmi měla (většinou) pejorativní význam. Nejčastěji se týkala vzhledu nebo charakteru jedince, nicméně v době, kdy z nich oikonyma vznikala, svůj pejorativní význam už ztratila. Jako příklad Mullonenová uvádí oikonymum **Honga*, **Hongoi*: *Gonginiči*, *Gonginice* z veps. **Hongala* (>**Hongl*), **Hongoila* (>**Hongoil*), které by mohlo být odvozeno od veps. apellativa *hong* ‚vysoká, suchá borovice‘, ale není, protože, jak už bylo řečeno, tento typ oikonym vzniká z antroponym. Pravděpodobně se jedná o přenesený význam, kdy *hong* označovalo hromotluka, který nepobral příliš rozumu, a jednalo se tedy o příjmi. Zajímavé je, že se dochovalo i několik lidových (neoficiálních) podob jmen, která mají kladný význam, a tvoří tak výjimku. Byla zaznamenána v původní vepské oblasti a mají mnoho paralel v příbuzných jazycích (srov. jména baltofinského původu, která zpracovává Janne Saarikivi v úvodním článku) a velmi pravděpodobně vznikla již v období prafinštiny (1. tis. př. n. l.).

Ve finskojazyčném příspěvku zpracovává **Olga Karlova** (Helsinky) karelská příjmení z oblasti ruské Karélie, která byla do ruštiny přejata překladem (Karjalaisten venäjännetyistä käännössukunimistä, s. 219–239). Tato příjmení vychází z neoficiálních (lidových) příjmení v karelštině. Cílem výzkumu bylo odlišit původní karelská (nekfesťanská) neoficiální příjmení a jejich oficiální ruské ekvivalenty a analyzovat lexikální základ příjmení a možné motivace vzniku jména. Autorka také porovnává porušená příjmení s těmi karelskými příjmeními, která mají stejný lexikální základ a v jejichž ruských ekvivalentech se lexém zachoval (např. rus. *Lisicin* < kar. *Reboi*, z kar. *repoi* ‚liška‘, rus. *лисуца*). Podle autorky jsou současná oficiální karelská příjmení ruská, pokud jde o strukturu, nicméně z lexikálního hlediska mohou být velmi rozmanitá. Oficiální ruská podoba karelských příjmení se ustálila ve 2. pol. 19. stol. Od 30. let 20. stol. už tyto tvary byly povinné a každý Sovět musel být registrován úředním jménem, které mělo tři části (rodné jméno, patronymum, příjmení), kdežto na vesnicích se běžně používala kombinace: ‚hlavní jméno“ (rodné, většinou ortodoxní) a ‚další jméno“ (většinou

patronymum, po otci či předcích, křesťanského původu; případně příjmi), které stálo před „hlavním jménem“, např. *Tiitan Huoti*, Huoti syn Tiittüv'. Karelská příjmení („další jména“) byla neoficiální i z toho důvodu, že karelština neměla status oficiálního jazyka. Tato „další jména“ se začínala používat jako ruská (oficiální) příjmení od 19. století. Právě „zvířecích jmen“ je v tomto případě nejvíce, nicméně motivace vzniku jména není vždy jasná, protože se může jednat o ochránce (celého rodu, nebo jen jedince), o narážku na charakter, nebo mohou být metaforická, a to především v případě ptáků (např. „straka“ o někom, kdo „je užívaný“). Většina zvířat byla známa v obou jazycích, a bylo tedy snadné je přeložit, nicméně i tak docházelo občas k chybám a např. karelský název usedlosti byl *Harakankodi*, (*harakka* ‚straka‘), ale oficiální ruské příjmení obyvatel tohoto místa bylo *Voronov* (rus. *ворона* ‚vrána‘). Zajímavé je, že některá příjmení se v ruštině objevují pouze jako překlady (např. *Jastrebov* < *Haukku*, rus. *ястреб* a kar. *haukka* ‚jestřáb‘), což naznačuje, že zrovna tato zvířata nejsou pro vytváření ruských příjmení typická.

Evar Saar (Helsinky/Vöru) zkoumá rodná jména v jižním Estonsku v 16. a 17. století (Forenames in 16th and 17th century southeastern Estonia, s. 241–286), tedy v období před a po velkých náboženských a jazykových změnách způsobených třicetiletou válkou. Jedná se o systematickou studii, ve které autor zpracovává mužská rodná jména dostupná z polských a švédských matrik pro dané oblasti a v přehledných tabulkách uvádí kromě původních polských, švédských či (dolno)německých tvarů i estonské varianty, které na základě těchto cizojazyčných jmen vznikly. Varianty se liší podle toho, o kterou část Estonska se jedná. Kromě toho v materiálu nachází i mnoho jmen předkřesťanského původu. Autor shrnuje základní mechanismy přejímání jmen do estonštiny a používá termín *alonom* (*allosome*, který zavedl Volker Kohlheim, 2001). Jedná se o varianty téhož jména, které byly různě zapisované, protože ve středověku byla kultura převážně mluvená (s. 242). Termín *allosome* je tak v podstatě synonymní s termínem *allosym* (varianta jména od téhož etymologického základu), který na seznamu základních onomastických termínů uvádí ICOS.⁷ Autor uvádí nejen historii výzkumu estonských antroponymů a kvalitu dostupných zdrojů, ale vysvětluje i historické pozadí a souvislost s „oficiálními“ jazyky, což pomáhá pochopit způsob zápisu jmen: polský a ruský způsob zápisu je rodné jméno + patronymum, nicméně v některých polských a švédských dokumentech je to naopak, špatně se pak proto určuje, zda a kdy se jedná o rodná jména. Zajímavá je skutečnost, že v pozdním středověku se lidé „potýkali“ s nedostatkem rodných jmen, a právě proto se hojně využívala příjmení a patronyma. Situace se změnila především vlivem válek na začátku 17. století, kdy se počet obyvatel výrazně snížil a nebyl takový tlak na rozšiřování stávajícího inventáře jmen. Záznamy z této doby dokonce ukazují, že sedláci

⁷ Viz <<https://icosweb.net/wp/wp-content/uploads/2019/05/ICOS-Terms-en.pdf>>.

byli často zapisováni bez svého křestního jména, pouze příjímím, či přezdívkou, které stály před rodným jménem, nebo v některých případech starým baltofinským rodným jménem, (což ukazuje, že se stopy předkřesťanského antroponymického systému zachovaly ještě v průběhu středověku). Dvoučlenné pojmenování vzniklo do 16. století (příjímí + rodné jméno), bylo narušeno poklesem populace v 17. století a znovu zavedeno až během dalších generací, kdy se z příjímí stala příjmení a lidé byli identifikováni podle rodného jména. Na základě zkoumaných dokladů autor uvádí, že mnoho příjímí vzniklo ze slovanských a germánských (především dolnoněmeckých) rodných jmen.

Taarna Valtonen (Oulu) poskytuje přehled antroponymických systémů v sámských jazycích (*Anthroponyms in the Saami languages*, s. 287–324). Antroponyma doposud nebyla systematicky zpracována v žádném ze sámských jazyků a Valtonenová se zabývá konkrétně čtyřmi z nich: jižní, severní, inarijskou a skoltskou sámštinou. Díky tomu je možné vidět rozdíly, které mohou být způsobené příslušností k západní (jižní a severní sámština) a východní skupině (inarijská a skoltská sámština), počtem mluvčích, náboženstvím, a především vlivem majoritních jazyků (švédština, norština, finština, ruština), které měly vliv nejen na utváření patronym (ve Skandinávii *-son*, ve Finsku *-poika*, v ruský mluvčích oblastech na poloostrově Kola *-ev/-ov*), ale na celkový způsob užívání jmen vůbec. Studie je rozdělena do tří částí. V první se Valtonenová věnuje dosavadnímu výzkumu předkřesťanských tradic pojmenování a přináší souhrnný přehled tištěných zdrojů. Výjimečnost této části spočívá v tom, že se jedná o jediný dosavadní utříděný kritický přehled publikovaných prací na jednom místě. V druhé části následuje popis systému rodných jmen, patronym, matronym, vzniku přezdívek, používání zdrobnělin a také způsobů oslovení (využívání jmen nebo rodinných vztahů) a zvyků vztahujících se k jmenovcům (pojmenování „po někom“ v sámských kulturách představuje formu socializace a vytváření vztahů i mimo pokrevní příbuzenství se řídilo striktními pravidly, po kom se které dítě může jmenovat). Třetí část se zabývá systémem příjmení a jeho historií. Na závěr pak autorka otevírá diskuzi o změnách systému sámských antroponym po válce a výzvách sámské antroponomastiky do budoucna, kde doporučuje zaměření výzkumu především na kontakty Sámů s Finy a Karelci, přes které se do sámštiny dostávala nejen ruská slovní zásoba, ale i jména.

Vznikem a vývojem marijského antroponymického systému (*Mari personal names: history and current developments*, s. 325–362) se zabývá **Alexander Pustyakov** (Helsinky). Podobně jako u studie o sámských antroponymech se jedná o zatím nejucelenější pohled na marijskou antroponymii a vlivy, které se podílely na jejím utváření. Pustyakov poskytuje, stejně jako Valtonenová, celkové shrnutí dosavadního výzkumu, pramenů, popis tradic pojmenování a vlivu okolních jazyků, které slouží jako dobrý výchozí bod pro seznámení se a pochopení marijské antroponymie, která se v mnohém liší od toho, na co jsme v evropském kulturním

prostředí zvyklí. Tyto odlišnosti souvisí s náboženstvím (vliv islámu a ortodoxního křesťanství, jehož přijímání probíhalo velmi dlouho a bez větších dopadů, protože se jednalo spíše o formální záležitost a na mnoha místech jsou stále běžné pohanské rituály) a dalšími jazyky, především z turkické jazykové skupiny. Výhodou Pustaykovova textu je skutečnost, že marijská jména neuvádí azbukou, ale rovnou je přepisuje v latině a ukazuje, tím i specifika jejich výslovnosti. Článek se skládá ze čtyř částí. V první autor zpracovává motivy výběru jmen a rituály pojmenování dětí, v druhé části popisuje marijskou antroponymii z formálního hlediska, třetí část je věnována antroponymům turkického původu a poslední část pak vlivu ruského antroponymického systému (trojčlenný systém pojmenování se začal používat od 20. století). První část by zcela jistě šlo využít pro folkloristické bádání, protože rituály, ceremonie a pravidla výběru jmen byla velmi rozmanitá (např. pojmenování po první osobě, která po narození dítěte vstoupí). Zajímavé je tvoření přezdívek (přijímí) a autor sám zmiňuje, že této oblasti zatím nebyla věnována dostatečná pozornost. Některé způsoby pojmenování (např. podle dnů v týdnu) a oslovení v kombinaci s rodinným vztahem jsou využívány dodnes, mohou však být poměrně komplikované, což souvisí s marijskou apelativní zásobou pro označování členů rodiny (*N'ina akaj* tak může znamenat vokativní tvar pro „moje starší sestra / teta [mladší sestra jednoho z rodičů] / starší sestřenice Nina“, s. 329). V oslovení se může používat také jen otcovo či synovo jméno v nominativu či genitivu a rodné jméno, nebo také jen rodinný vztah (např. dcera, syn, žena). Běžným jevem bylo, že děti dostávaly jména, která se jmény rodičů nejen aliterují, ale mají i koncový rým (jedná se o vliv turkických jazyků). Často tak docházelo k tzv. „soujmenování“, které se projevovalo vertikálně i horizontálně: např. otec *Japmataj* → syn *Janabaj* → synové *Jabares*, *Janepij*, *Jansit*, *Janbages*, v případě dcer se jména řídila jménem matky (s. 334–335). Tato tradice však byla později narušena křesťanstvím a změnou sociálních norem. V současnosti má největší vliv samozřejmě ruština, ale zároveň roste i zájem o „tradiční“ marijská jména.

V posledním článku se **Valéria Tóth** (Debrecín) zabývá historií maďarského antroponymického systému z kognitivně pragmatického hlediska (The history of the Hungarian personal name system in the context of cognitive-pragmatic description, s. 363–380). Pragmatický přístup se soustřeďuje na okolnosti a akt pojmenování a v jeho rámci Tóthová rozlišuje tři typy (viz s. 364–365): 1) „jméno ze seznamu“, které je přijato na základě vědomého procesu intervence další osoby a vybráno z relativně úzkého inventáře; 2) „automatické jméno“, které jedinec přijímá na základě pravidel pojmenování platných v dané komunitě (dnes tak většinou funguje příjmení); 3) „vytvořené jméno“, které není vázáno formálními pravidly, proto může využívat celou slovní zásobu daného jazyka a jazykovou kreativitu toho, kdo jméno dává. Z hlediska motivace a obsahu jsou „vytvořená jména“ vždy motivovaná a bohatá na informace o nositeli, a proto jsou i označována jako *popisná* (*descriptive names* / deskriptivní jména). Automatická jména mají nízký

stupeň motivace a nesou zpravidla jen informaci o *sounáležitosti* s určitou skupinou (*nexus names* / vztahová jména). U „jmen ze seznamu“ se podle autorky dá hovořit o motivovanosti, protože jejich hlavní funkcí je *odkazovat* k jedinci v relativně malé komunitě (*referential names* / referenční jména). Tóthová ukazuje, že deskriptivní jména tvoří základ antroponymického systému a hrají hlavní roli v pojmenování ve všech historických obdobích. Referenční jména podle ní patří k té části antroponymického systému, která vznikla z antropym vypůjčených z kontaktních jazyků. Nakonec podle ní vznikla vztahová jména, která zprvu vyjadřovala náležitost k rodu a později k rodině. Autorka ukazuje, že tento přístup má univerzální platnost a je vhodný pro zpracování jak lingvistických, tak kulturních charakteristik, a to v dalších (maďarštině) příbuzných i nepřibuzných jazycích.

Každý příspěvek je s ohledem na téma i jazykové a kulturní prostředí daného jazyka odlišný, nicméně všechny sledují záměr celého projektu, a tím je pohled na antroponyma v jejich historickém vývoji, snaha o analýzu změn, které přineslo křesťanství, a o rekonstrukci možného stavu před jeho příchodem, z čehož by bylo možné dotvořit obraz antroponymického systému v době před písemnými záznamy a zároveň tato zjištění využít při rekonstrukci antroponymie v dalších příbuzných jazycích.

Jako nedostatek lze publikaci vytknout to, že neprošla celkovým čtením a korekturami, které by mohly sjednotit jazykovou úroveň, a především použití některých termínů. V některých z nich tak zůstaly naprosto zbytečně chyby v podobě překlepů, které však někdy mohou výrazně měnit význam sdělovaného, jako je tomu straně 14, kde je místo zkratky CE (případně AD, tj. n. l.) použito BC (př. n. l.). Za problematické lze považovat také nekonzistenci používání některých termínů, a to někdy i v textu jednoho a téhož autora. V prvé řadě se jedná o *personal name* (,osobní jméno / antroponymum‘), které někteří autoři využívají ve významu ‚antroponymum‘ a jiní ve významu ‚rodné, nebo křestní jméno‘ v případě, kdy by bylo lepší použít *first name* či *baptismal name* (někteří autoři tento termín používají, ale ne důsledně, viz kapitola o sámské antroponymii). V některých případech také autoři neuhlídali jednotnost geografických názvů. Například v textu o pokarelšťování ortodoxních antroponym se objevuje *Zaonezhskiy Peninsula* a *Zaonežskij Peninsula* (oba výrazy s. 143). Pro město a okres *Käkisalmi* u Ladožského jezera (po 2. sv. válce připadlo SSSR, ruský název je *Priozersk*) se v publikaci objevuje také jméno *Kexholm* (dříve oficiální švédský název), přičemž v jednom textu jsou použity obě varianty zároveň (např. s. 102 a 126). Timo Rantakaulio a Denis Kuzmin zmiňují karelský jazyk lyďštinu (česky též ludičtina nebo lüdština), kterou lze i v angličtině označit více způsoby (*Ludiac*, *Ludic*). Rantakaulio v textu používá oba, Kuzmin pouze *Ludic*. To ale může být pro čtenáře matoucí a bylo by vhodnější zvolit jen jedno označení. Pro přehlednost a možná i lepší vizualizaci souvislostí mezi jednotlivými antroponymickými systémy se také mohl zařadit index jmen, která byla v textech použita. Tyto nedostatky mohou působit rušivě a je

škoda, že se nepodařilo jim předejít. Na druhou stranu však rozhodně nesnižují přínos celé publikace, která může být velmi inspirativní pro výzkum v jiných jazycích, a to nejen proto, že se je psaná anglicky.

O inspirativnost a využitelnost poznatků a metod i pro antroponymické systémy v jiných jazycích jistě autorům šlo, což je vidět ze samotného názvu. Na malém prostoru, který monografie nabízí, se jedná o rozsáhlou mozaiku toho, jak jsou jména v těchto jazycích vnímána, jak jsou tvořena a jak na ně působí okolní jazyky. To vše se liší podle doby přijetí křesťanství, tradice písemných záznamů a především původních, předkřesťanských tradic pojmenování. Publikace je tak určena nejen onomastikům a jazykovědcům zkoumajícím uvedené jazykové oblasti, ale mohou ji také využít historici, a především folkloristé.

Příspěvek vznikl s podporou dlouhodobého koncepčního rozvoje Ústavu pro jazyk český AV ČR, v. v. i., RVO: 68378092.

LITERATURA

- AINIALA, T. (2017): On a new project in the study of anthroponymic systems in Finnic languages. *Voprosy onomastiky*, 3, s. 97–106. [online] <http://onomastics.ru/sites/default/files/VO_2017_3/Onomastic_3-2017.pdf>, cit. 2020-30-06.
- KOHLHEIM, V. (2001): *Mittelalterliche und gegenwärtige Vornamengebung: ein Vergleich. Name und Gesellschaft. Soziale und historische Aspekte der Namengebung und Namensentwicklung*. Duden. Thema Deutsch. Band 2. Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: Dudenverlag, s. 88–103.

INTERNETOVÉ ZDROJE

- helsinki.fi [online] <<https://blogs.helsinki.fi/personal-name-systems/>> cit. 2020-07-28, <<https://www.helsinki.fi/en/conferences/personal-names-and-cultural-reconstructions>> cit. 2020-07-28.
- icosweb.net [online] <<https://icosweb.net/wp/wp-content/uploads/2019/05/ICOS-Terms-en.pdf>> cit. 2020-07-21.
- wikipedia.org [online] <<https://cs.wikipedia.org/wiki/>> cit. 2020-07-28.

Soňa Wojnarová
s.wojnarova@ujc.cas.cz
odd. onomastiky ÚJČ AV ČR, v. v. i.
Valentinská 1
116 46 Praha 1